

ХРОНІКИ

КАЗАНСЬКЕ СХОДОЗНАВСТВО ПОВЕРТАЄ ПОЗИЦІЇ

НАЙСТАРИША в Росії наукова школа сходознавства в Казані (Татарстан) на початку XXI століття знову повертає своє колишнє значення. В липні 2007 року там відбулись два наукових симпозиуми, що зібрали провідних орієнталістів світу і на яких розглядалися концептуальні проблеми світової орієнталістики.

З 2-го по 5 липня 2007 року орієнталістика Казанського державного університету ім. В. Ульянова-Леніна святкувала своє 200-річчя. У зв'язку з цим Інститутом сходознавства та Інститутом соціальних і гуманітарних знань Казанського державного університету було організовано *Міжнародний симпозиум, присвячений 200-річчю кафедри східної словесності в Казанському університеті, «СХОДОЗНАВСТВО В РОСІЇ ТА КРАЇНАХ СНД НА МЕЖІ СТОЛІТЬ»*.

У симпозиумі взяли участь вчені Росії, Білорусі, України, Туреччини, Іраку, Кореї, Китаю, Єгипту. Засідання секцій проходили серед старожитностей історичних залів Музею історії КДУ ім. В. Ульянова-Леніна. На церемонії відкриття з вітальним словом виступив ректор Казанського державного університету М.Х. Салахов, а також представники посольств Єгипту, Туреччини, Республіки Корея у РФ. Директор Інституту сходознавства КДУ проф. Д.Г. Зайнуллін доповів про сучасний етап розвитку сходознавства в КДУ та зв'язки з країнами Сходу. В Інституті сходознавства в Казані виділено фінансування та є можливість для відкриття у спеціально відведеній триповерховій будівлі центрів регіонального співробітництва. Зокрема, за присутності усіх учасників симпозиуму відбулось урочисте відкриття центру корєєзнавства – свідчення дуже інтенсивного розвитку відносин Татарстану з Республікою Корея. Інтенсивно розвиває Інститут сходознавства зв'язки з Іраном, що передав у розпорядження татарських вчених значну бібліотеку, Індією (в рамках гранту підготовлено колективне дослідження «Ро-

сія – Індія»), постійні та тривалі зв'язки із Туреччиною. Як другу східну викладають мови Середньої та Центральної Азії, фахівці з яких є в Татарстані у великій потребі, зокрема з таджицької та узбецької. Давні наукові контакти Татарстану з Казахстаном зумовили відкриття в м. Уральськ філії Казанського державного університету. Велику підтримку у підготовці наукових кадрів з орієнталістики надає КДУ Башкортостану, приймаючи щороку значну кількість студентів. Одним з пріоритетних завдань дослідницької та викладацької роботи інститут вважає належний розвиток ісламознавчих дисциплін, для чого має лекторів з університету Куала – Лумпур та застосовує підручники з історії ісламу і кораністики, створені в ІСАА МДУ ім. М. Ломоносова в Москві.

Доповіді конгресу були присвячені діяльності орієнталістичних осередків на території Росії та колишнього Радянського Союзу, з особливою увагою до останнього, пострадянського, періоду та відновлення обірваних наукових контактів. Зокрема, неабияку наукову цінність мали доповіді «Діяльність Азійського музею на межі XIX–XX ст. та її значення для російського сходознавства» І.Ф. Попової (Санкт-Петербург), «Сибірське китаєзнавство у XVIII – на поч. XX ст.» В.Г. Дацишена (м. Красноярськ), «Регіональні сходознавчі центри як опертя російського сходознавства у XIX ст.» Г.І. Курникіної (м. Барнаул).

Найбільше зацікавлення тематикою та гостротою проблематики викликало друге засідання, присвячене актуальним проблемам та перспективам орієнталістичних дисциплін. На ньому програмні доповіді представили С.А. Кириліна та М.С. Мейер з ІСАА МДУ – «Коран у фокусі російського ісламознавства: традиції та сучасність», тюрколог-османіст С.Ф. Орешкова – «Проблеми розвитку османістики: історико-політичні стереотипи та необхідність їхнього подолання». С.Ф. Орешкова відзначила, що нині настав час для подо-

лання стереотипів російської та радянської османістики стосовно політики просунення османів на північ та російсько-турецьких воєн. Піднесена російськими істориками до абсолюту безмежна сила та ненасатність османів призвели до істотних помилок у розумінні не лише геополітики причорноморського регіону, а й, зокрема, в осмислення ролі українського козацтва, азовської та причорноморської політики Петра I та Катерини II, а відтак передумов політики кінця XIX–XX ст. та втягнення Росії у Першу світову війну.

Після С.Ф. Орешкової цінні та проблемні доповіді представили Р.М. Валєєв («Університетське сходознавство в Казані: джерела та розвиток, XIX–XX ст.»), який торкнувся, зокрема, й ролі професорів КДУ – вихідців з України; П.Л. Гроховський (м. Санкт-Петербург) – про нові інформаційні технології та їхню роль у розвитку орієнталістики; Б.М. Ягудін із Казані, що оцінив проблеми російського сходознавства XX ст. у світлі праць Едварда Саїда. Науковою цінністю відзначались доповіді А.Р. Рахімової (Казань) «Тюркологія в Казанському університеті» та К.Г. Ахсанова (Казань) «Балканські війни 1912–1913 рр. та татарська суспільно-політична думка», присвячена аналізу та участі представників татарського народу у війнах на боці турків-османів за матеріалами татарської преси.

У перший же день роботи симпозіуму відбулась презентація книги старшого наукового співробітника Інституту сходознавства ім. А. Кримського НАН України к.і.н. Елли Григорівни Циганкової «Сходознавство в Україні: радянський період. – К.: Критика, 2007», яка викликала ажіотаж та була названа одним із найбільш актуальних видань року усіма учасниками симпозіуму. Презентацію провела та виголосила доповідь про розвиток української орієнталістики н.сп. Інституту сходознавства ім. А. Кримського НАН України к.ф.н. І.М. Дрига.

4 липня засідання симпозіуму «Історія та культура арабо-мусульманського Сходу» і «Мови, література та культура Китаю, Монголії і Корей» було представлено доповідями Ісмаїла Тюркоглу (Стамбул – Казань) «Наукова спадщина першої російської жінки-тюрколога Ольги Лебе-

девої – Гюльнар-ханум», з відкритими в Туреччині та казанських архівах новими працями та відомостями з біографії тюрколога; С.Є. Григор'єва (Санкт-Петербург) – «Афганістан та XX ст.: підсумки розвитку країни», В.Л. Успенського (Санкт-Петербург) – «Монголознавство та тибетологія в Казанській духовній академії», І.В. Кульганек (Санкт-Петербург) – «Західне сходознавство про монгольську поезію» та інших.

Учасники відвідали музей історії Казанського університету, познайомились із фондами відділу рідкісних рукописів та книг, оглянули університетський комплекс. Вони також вирушили на екскурсії до Казанського кремля, де піднялись у новозведену до 1000-ліття Казані мечеть Кул Шеріф, милувались виставкою шамаїлів та експозиціями картин Бакі Урманчі, Харіса Якупова та Н. Фешіха в Казанському кремлівському Ермітажі, а також краєвидами та архітектурою старого Раїфського богородичного монастиря. Увагу усіх вчених привернули також безцінні експонати залів та скарбниці Національного музею історії Татарстану.

На закінчення симпозіуму, 5 липня 2007 року, відбувся «круглий стіл», присвячений феномену радянського сходознавства, ініційований відповідною дискусією історика-індолога Леоніда Борисовича Алаєва та молодшого індолога – філолога-літературознавця Сергія Дмитровича Серебряного і їхніх послідовників у мережі Інтернет, завданням якого було зібрати докупи молодше й старше покоління сходознавців, що «чесно (й аж ніяк не безуспішно) намагались «робити науку» у «складних та суперечливих» радянських умовах 1950–1980-х років», а тепер не менш чесно (і по можливості успішно) намагаються осмислити тогочасний досвід свій, своїх колег та своїх вчителів. Були виголошені доповіді: Л.Б. Алаєва – «Про специфіку радянського сходознавства як науки», С.Д. Серебряного – «Радянське сходознавство як наше минуле та сучасне», А.В. Псянчин (Уфа) – «Сходознавство в Комісії з вивчення племінного складу населення Росії. До 90-річчя утворення КІПС», Т.І. Юсупової (м. Санкт-Петербург) – «Контекстуальні та соціально-політичні особливості створення та діяльності Монгольської комісії

АН СРСР» і, нарешті, господаря та організатора симпозіуму Равіля Міргасимовича Валеева (м. Казань) – «Сходознавство в Казані: події, центри й особи (1917–1920 рр.)». В обговоренні доповідей взяла активну участь С.Ф. Орешкова, що поділилася своїми спогадами з організації “феодалного семінару” Поршнева та засадами створення орієнталістичних праць за умов побутування парадигм советської ідеології, а також С.Є. Григор’єв, В.Л. Успенський, Б.М. Ягудін та В.Г. Дацишен. Учасники “круглого столу” торкнулися питання, як огрублений та догматизований «радянським марксизмом» європоцентризм у першу чергу вплинув на спотворення радянського сходознавства, намагались умовно виокремити типології трьох об’єднаних за морально-етичним принципом категорій радянських науковців – «бійців ідеологічного фронту», чиї наукові праці найбільшою мірою знецінились часом та застаріли, «активних та творчих пристосуванців», що прагнули, використовуючи мову офіційної ідеології, інакомовно висловити наукові положення, та, нарешті, «позиціантів академічного самовідсторонення від офіціозу», зокрема кола тартуських семіотиків на чолі з Ю.М. Лотманом, праці яких були максимально дистанційовані від «советської мови», а відтак від «етики сервільності», стаючи «етикою самозбереження». Вони відзначили, що на 1970-ті роки офіційна ідеологія так або інакше все ж підім’яла під себе усе радянське сходознавство, проте жваве обговорення викликала теза, наскільки відмінною від Росії є доля «національних шкіл сходознавства» колишнього СРСР, де, як і в Україні, абсолютна більшість наукової сходознавчої еліти належала до четвертої групи – що «не вписувалися, емігрували або були повністю маргіналізовані, витіснені на узбіччя та втратили *raison d’être* наукової діяльності». На думку учасників “круглого столу”, сьогодні нагальною є потреба переосмислення та більш широкого ознайомлення сучасних орієнталістичних кіл із науковою спадщиною радянських сходознавців, застосовуючи при цьому критичний перегляд та нову їхню оцінку.

2–6 липня 2007 року Казанський державний гуманітарно-педагогічний університет приймав учасників 50-ї, ювілейної,

сесії заснованої видатним УКРАЇНСЬКИМ ОРІЄНТАЛІСТОМ О.Й. ПРИЦАКОМ Постійної міжнародної алтаїстичної конференції – *PERMANENT INTERNATIONAL ALTAISTIC CONFERENCE (PIAC)*.

Постійна міжнародна алтаїстична конференція – це одна з найдавніших та найавторитетніших міжнародних наукових організацій, що на постійній основі об’єднує видатних спеціалістів-сходознавців у галузі вивчення тюркських та монгольських народів. Дослідження в галузі алтаїстики (тюркологія, монголознавство, тунгусо-маньчжурознавство, японістика, корезнавство) ведуть свою історію у світовій орієнталістиці з XVIII ст. У 1957 році на XXIV Міжнародному конгресі сходознавців у Німеччині було створено *PIAC*. Її засновниками були найвидатніші сходознавці світу. Першим генеральним секретарем форуму на п’ятирічний термін був обраний професор В. Хайссіг (Боннський університет), з 1962 року на цій посаді незмінно перебуває професор Індіанського університету Деніс Сінор.

Адміністративна організація *PIAC* є структурованою, керуванням якої опікується генеральний секретар. А від 1963 року президентом *PIAC* стає вчений, що приймає сторони кожного наступного зібрання. *PIAC* не передбачає постійного членства та членських внесків. З виборчих прав користаються учасники більш як двох регулярних зібрань конференції. Членами її стають усі вчені з різних країн, що спеціалізуються на вивченні актуальних проблем алтаїстики в лінгвістичній, історико-культурній, джерелознавчій та текстологічній тематиці, виявляють справжнє та постійне зацікавлення одним з алтаїстичних аспектів. Особливістю конференції є послідовна політика Деніса Сінора на проведення конференції у формі симпозіумів за участю фахівців, згрупованих за спільними науковими інтересами.

Особливе місце в діяльності *PIAC* посідає так звана «сповідь» (confession), під час якої кожен учасник конференції розповідає про власну наукову діяльність, участь у наукових проектах, опублікованих та таких, що перебувають у друці, працях. Це дозволяє дізнатись про наукові інтереси зарубіжних колег та встановити з ними безпосередні контакти. У 2005 році

на 48-й сесії *PIAC* в Москві професору Д. Сінору було вручено диплом про присвоєння йому звання «Почесний професор Інституту сходознавства РАН» за внесок в алтаїстичні студії та розвиток наукових контактів.

За 50 років свого існування Постійна міжнародна алтаїстична конференція завоювала великий науковий авторитет та повагу світового наукового товариства. Вона включає членів – найбільш видатних вчених практично з усіх країн, що спеціалізуються на вивченні актуальних проблем розвитку народів Євразії, і продовжує сприяти розвитку алтаїстичних студій, залучаючи в коло своєї діяльності все більшу кількість учасників.

1962 року було засновано премію Індіанського університету в галузі алтаїстики (Золота медаль *PIAC*), якою нагороджують вчених, що досягли видатних досягнень в алтаїстиці. Цієї медалі удостоєні такі радянські вчені, як В.І. Цинциус (1972), О.М. Кононов (1976), М.О. Баскаков (1976, 1980), О.М. Щербак (1992) та С.Г. Кляшторний (2005).

У 2007 році Золотою медаллю *PIAC* було нагороджено і вчених Республіки Татарстан. Цього року ювілейна сесія *PIAC* мала тему «Казань та алтайський світ». Всього у 50-й сесії взяли участь 156 вчених, з них 51 вчений з Угорщини, Німеччини, Італії, Китаю, Киргизстану, Норвегії, Польщі, Румунії, Словаччини, США. У проведенні *PIAC* брали участь: уряд Республіки Татарстан, адміністрація м. Казані, РАН, Академія наук Республіки Татарстан, Інститут сходознавства РАН, Інститут мовознавства РАН, Російська академія лінгвістичних наук та ГОУ ВПО «Татарський державний гуманітарно-педагогічний університет».

Роботу форуму було організовано за такими одинадцятьма секціями: 1) Алтаїстика: історія та сучасність; 2) Історична лінгвістика; 3) Фонологія. Морфологія. Граматика; 4) Історія та археологія; 5) Казань та алтайський світ; 6) Мовна картина світу; 7) Лінгвокультурологія; 8) Лексикологія. Словотвір; 9) Літературознавство. 10) Культурологія. Соціологія. Соціолінгвістика; 11) Компаративістичне дослідження мов. Прозвучали доповіді таких відомих вчених світу, як професор Віль-

ного університету Берліна Барбара Кельнер-Хейнкеле – «Образи татар у Європі XVI століття», де на матеріалі трьох східноєвропейських антимосковських творів з *ars apodemica* досліджувався контекст та добір інформації в цьому контексті, що ілюстрував особистий досвід та світогляд їхніх авторів. Ю. Шамільоглу з університету штату Вісконсін розповів про розквіт Казані як культурного осередку. Заступник директора Інституту сходознавства РАН В.М. Алпатов доповів про сучасний стан алтайської гіпотези. Іштван Вашарі з університету «Лоранд Ейтвош» (Угорщина) запропонував учасникам форуму аналіз бачення татарських правителів у руських генеалогічних джерелах. Акіф М. Ердогру представив нововідкритий арабомовний рукопис з історії татар «*Tarikh – i Selatini Tatar*». Професор Венеціанського університету Джованні Стері Енріко здійснив спробу систематизувати наявні дані про роль Казані у дослідженні маньчжурського світу.

Актуальністю відзначались доповіді: Галіля Ібрагіма Уста з Туреччини – «Про новий підхід у тюркському світі: не одна мова, а конвергенція мов», Шюкрю Х. Акалина – «Нова словникова база даних турецької мови», І. Кормушина – «Ще раз про тюркську рунічну палеографію». Важливі методологічні аспекти порушували повідомлення Мюневвера Текджана з Туреччини «Про методологію вивчення тюркського тексту», А. Саркозі з Угорщини – «Монгольська буддистська термінологія: історичний аспект», професора Калмицького державного університету В.І. Рассадіна – «Про характер тюрко-монгольської мовної спільноти» та інші.

Цікавими видались літературознавчі доповіді С.М. Орус-оол (РФ) про побутування тувинських героїчних сказань, А.Х. Алеєвої – «Схід та тюркський світ у татарських сеяхатнаме» та І.В. Зайцева – «Менглі I чи Менглі II. Нотатки до поетичної спадщини кримських ханів».

Найбільше зацікавлення викликали дискусії секції історичної лінгвістики, на якій цікавими виступами заявили про себе член-кореспондент РАЕН, професор Інституту сходознавства РАН К.М. Бічелдей («Формальні засоби вираження питальності в алтайському та хакаському реченні»),

професор, зав. сектором тюркології та монголістики Санкт-Петербурзького інституту сходознавства РАН С.Г. Кляшторний, професор ІЯЛІ М.З. Закієв, директор Інституту мовознавства РАН д.ф.н. А.В. Дібо («Фонетичні особливості болгарських мов на підставі аналізу запозичених слів»), проф.- тюрколог Едвард Триярськи (Польща) та доц. д-р. Стамбульського університету Галіль Ачикгюз.

Культурна програма **PIAC-50** включала відвідання музею ТДГПУ, центрів татарської мови, іраністики, арабістики, відвідання Казанського державного університету,

екскурсію в Раїфський монастир, прийом у мера Казані І.Р. Метшина, екскурсію по Казанському кремлю, концерт А. Файзрахманова та екскурсію до м. Булгар.

На адресу **PIAC-50** надійшли численні листи та привітання, серед них лист генерального секретаря конференції Д. Сінора, що через стан здоров'я не зміг взяти участь у роботі форуму, постійного члена **PIAC**, професора Вашингтонського університету Чарльза Карлсона, лист подяки від уряду Республіки Алтай та привітання президента Республіки Татарстан М.Ш. Шаймієва.

І.М. ДРИГА